

УДК 811.111'373.231

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-1.19>**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ
СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ІМЕН****GENDER ASPECT OF LANGUAGE MEANS OF EXPRESSION
OF MODERN BRITISH NAMES****Білецька І.О.,***orcid.org/0000-0002-3372-9100**доктор педагогічних наук,**професор кафедри теорії та практики іноземних мов**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини***Лаухіна І.С.,***orcid.org/0000-0003-1698-3155**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії та практики іноземних мов**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини***Паладьєва А.Ф.,***orcid.org/0000-0002-8182-679X**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії та практики іноземних мов**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

У статті за допомогою описового, статистичного та порівняльно-зіставного методів розглянуто гендерні особливості мовних засобів вираження британських чоловічих і жіночих імен. З'ясовано, що офіційне ім'я перетворює людину з біологічного індивіда на суб'єкт і об'єкт соціально-правових стосунків і є невід'ємною частиною особистості. Ім'я в процесі спілкування підкреслює соціально-статусні відмінності учасників комунікації (стать, вік, суспільне становище, ступінь знайомства), указуючи кожному його місце в суспільній ієрархії.

Установлено, що здебільшого ознака статі в британському антропоніміконі реалізується морфологічно (чоловічий рід із нульовим закінченням – жіночий рід із закінченням -а), однак більшість імен не утворює таких чітких опозиційних пар. Окрім того, існують і фонетичні та акцентуаційні відмінності британських чоловічих і жіночих імен (неоднакова кількість фонем, складів, різні наголошені склади, відмінність у структурі за типами складів).

Виявлено, що британський антропонімікон – це система, яка постійно розвивається, а тому на початку ХХІ ст. в системі засобів вираження британських чоловічих та жіночих імен відбуваються певні зміни, які відображають перебудову світогляду суспільства, відмову від гендерних стереотипів у виборі імені для дитини. Установлено, що межею стирання родових відмінностей є поява статево індіферентних імен, або імен-унісекс, джерелом яких є запозичені імена й оніми інших розрядів і структурно-модифіковані традиційні імена. Їх активне використання сьогодні пов'язують із подальшим розвитком західноєвропейської демократії, поширенням феміністичного руху, сексуальною революцією, мовним антисексизмом. З'ясовано, що в неоднорідній за складом групі статево індіферентних імен виникають їхні графічні й морфологічні варіанти. Імена-унісекс відіграють значну роль у приховуванні статі свого носія, що привабливо для жінок, які відчують гендерне стереотипізування за ім'ям, і не вигідне для чоловіків. Поява й стрімке поширення статево індіферентних імен представляє тривалий неоднорідний процес розширення референції імені за ознакою статі майже до його повної заміни.

Ключові слова: антропоніміка, гендерні особливості, індіферентний за статтю, категорія роду, особове ім'я, унісекс-імена.

The article uses descriptive, statistical and comparative methods to consider the gender characteristics of the linguistic means of expression of British male and female names. It has been found that the official name transforms a person from a biological individual into a subject and object of social and legal relations and is an integral part of the personality. The name in the process of communication emphasizes the socio-status differences of the participants of communication (gender, age, social status, degree of acquaintance), indicating to each his place in the social hierarchy.

It is established that for the most part the sign of sex in the British anthroponymicon is realized morphologically (masculine with zero ending - feminine with ending -a), but most names do not form such clear opposition pairs. More over, there are phonetic and accentual differences between British male and female names (different number of phonemes, syllables, different stressed syllables, differences in structure by types of syllables).

It was found that the British anthroponymicon is a system that is constantly evolving, and therefore at the beginning of the XXI century in the system of means of expression of British male and female names there are some changes that reflect the restructuring of society, abandoning gender stereotypes in choosing a name for a child. It is established that the border of erasure of gender differences is the appearance of sexually indifferent names, or unisex names, the source of which are borrowed names and those of other categories and structurally modified traditional names. Their active use today is associated with the further development of Western European democracy, the spread of the feminist movement, the sexual revolution, and language antisexism. It was found that in a heterogeneous group of sexually indifferent names, their graphic and morphological variants appear. Unisex names play a significant role in concealing the gender of their wearer, which is attractive to women who experience gender stereotyping by name and disadvantageous to men. The emergence and rapid spread of sexually indifferent names is a long inhomogeneous process of expanding the reference of the name on the basis of sex almost to its complete replacement.

Key words: anthroponymy, gender, gender indifferent, gender category, personal name, unisex names.

Постановка проблеми. У будь-якому суспільстві функціонує специфічна антропонімічна система, яка утворюється, з одного боку, мовною системою, а з іншого – правовими нормами. Сучасна антропонімія – це результат тривалої мовної та культурної діяльності людей, а отже, антропонім є важливим компонентом лексико-семантичної системи кожної мови. Особове ім'я може вказувати на приналежність людини до певної спільноти за національними, релігійними та іншими ознаками, репрезентувати біологічну стать особистості, воно є носієм національного коду, відбиває особливості ментальності етносу, що є важливим чинником усвідомлення індивідом ідентичності на тлі світової глобалізації. Імена чутливо реагують на соціокультурні зміни або самі виступають агентами цих змін. З огляду на це звернення до антропонімічної системи з позиції людської свідомості, урахування зв'язку мовно-мисленнєвої діяльності особистості з її позамовним оточенням дасть змогу дослідити глибинні процеси динаміки антропонімікону окремої країни, що й визначило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення імен має тривалу історію, у результаті якої накопичено значний фактичний матеріал про виникнення, семантику, творення й функціонування антропонімів різних типів і в різних дискурсах. Особові імена Британії стали об'єктом численних досліджень вітчизняних і зарубіжних мовознавців (Е. Брилла, С. Вілсон, С. Гарагуля, Дж. Каплан, Г. Редмондс); питання англійської антропонімії, особливості вираження статевої приналежності в британському іменнику розглядали вчені Р. Алфорд, Г. Баррі, К. Кессіді, Дж. Кокс, Дж. Коттон, А. Мехрабіан, С. Ліберзон, С. Пак, К. Попкова.

Постановка завдання. Мета статті – виявити специфіку мовних засобів вираження сучасних британських чоловічих і жіночих імен; з'ясувати словотворчі афікси, притаманні чоловічим і жіночим іменам, акцентувати увагу на гендерних особливостях мовних засобів вираження британських імен, індіферентних за статтю, або імен-унісекс.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні дослідники категорії роду англійського іменника відзначають, що в системі засобів вираження чоловічих та жіночих імен відбуваються певні зміни, які відображають соціальну перебудову суспільства, відмову від гендерних стереотипів у виборі імен [4].

Р. Алфорд порівняв практики ім'янаречення у 60 макрокультурних групах і виділив три основні способи позначення роду в особових іменах: 1) семантика імені, яка співвідносить його зі статтю; 2) морфологія імені (афікс); 3) знання про набір типових чоловічих/жіночих імен у відповідній культурі [5].

Здебільшого ознака статі реалізується морфологічно, тобто за однакових основ імена відрізняються суфіксальними елементами в опозиціях: чоловічий рід із нульовим закінченням – жіночий рід із закінченням -a: Albert – Alberta, Cornelius – Cornelia. Однак більшість імен не утворює чітких опозиційних пар, тому й не існує єдиного способу їх позначення. Наприклад, у системі особових імен Британії можна виділити такі різновиди співвідношення чоловічих і жіночих імен: 1) парні імена: Eugene – Eugenie; 2) непарні імена: Mary, Mark; 3) імена, які називають осіб обох статей: Alex, Tyler. Відсутність регулярності у вираженні категорії роду дає можливість деяким лінгвістам заперечувати здатність англійських антропонімів розрізнявати денотати й уважати вираження мас-

кулінності/фемінності умовністю, яка опирається на культурну традицію [15, с. 84].

Багато хто з лінгвістів розробляв шкали фонетичних характеристик англійських чоловічих і жіночих імен. Так, Г. Баррі, К. Кессіді, С. Ліберзон виявили такі особливості британських чоловічих імен: 1) містять меншу кількість фонем та складів, ніж жіночі; 2) мають перший наголошений склад; 3) закінчуються на твердий приголосний; 4) мають групу приголосних на початку імені; 5) мають звук [e] в першому складі або всередині імені.

Натомість жіночі британські імена мають такі фонетичні характеристики: 1) більшу кількість фонем і складів, зокрема відкритих; 2) не початковий наголос; 3) закінчення на голосний звук; 4) у кінці містять групу сонорних звуків [6; 9; 14].

Зауважимо, що цих показників недостатньо для визначення родової приналежності імені, але їх використання точно визначає фонологічно типові чоловічі та жіночі імена. Пізніше Г. Баррі дійшов висновку, що визначальним показником роду є три останні букви імені: а, е, і – типово «жіночі» закінчення; h, у – типові і для жіночих, і для чоловічих імен [6]. Тому склалася така традиція іменування, щоб унікальні жіночі закінчення у чоловічих особових іменах, з огляду на це, жіночі імена з «чоловічими» закінченнями трапляються частіше, ніж чоловічі з «жіночими», і, відповідно, більшість жіночих імен у ХХ столітті починалася на -а або -е.

Однак сьогодні вже стереотипною є думка про те, що особове ім'я людини через співвіднесеність її з певною біологічною статтю відіграє головну роль в успішній міжособистісній комунікації. Такі гендерні шаблони часто вважаються архаїчними, тому нині в британському іменнику спостерігається зсув до «маскування статі», особливо в жіночих особових іменах. Це можна пояснити тим, що атипична фонологічна структура нестандартних фемінних імен може відображати несвідоме бажання батьків допомогти донькам адаптуватися в андроцентричному оточенні.

Межею стирання статевої приналежності є поява імен, індивідуальних до статі (*ambigendrous names*, *epicene names*) – імен *unisex*, якими можна називати як чоловіків, так і жінок. Наприклад, серед 100 найбільш популярних імен Англії та Уельсу в 2008 р. універсальними за статтю були 22% чоловічих імен та 4% жіночих; у Шотландії – 21% чоловічих імен і 7% жіночих. Це такі гендерно нейтральні імена, як Tyler, Jayden, Riley, Logan, Cameron, Alex, Rhys, Jamie, Harley, Reece, Kai, Kyle, Hayden, Sam, Taylor, Joe, Corey, Jay, Morgan, Billy, Sean,

Charlie, Robbie, Blair, Kayden, Kenzie, Lee, Brooke, Lexi, Skye, Courtney, Robyn, Kelsey. Імена цього типу тяжіють до фонології жіночих особових імен, що може спровокувати перехід від чоловічих імен до індивідуальних за статтю, а від них – до жіночих особових імен [7; 9].

Фонетична схожість між *unisex*-іменами й жіночими особовими іменами дещо суперечить твердженню С. Ліберзона про те, що загальними для обох статей стають імена, які первинно не мають гендерних характеристик, тобто зменшувальні й пестливі форми традиційних імен або нові імена [15, с. 126]. Зауважимо, що імена-*unisex* слід розглядати ще й в історичному аспекті, тобто більшість із них виникла з інших груп лексики в ХІІІ ст., коли існував звичай називати доньок іменам святих: дівчаток хрестили й називали, наприклад, Philip, Nicolas, Alexander, James [14, с. 250]. Споконвічно жіночими були імена Christian, Julian, Douglas [17, с. 13]. Менш відомі дані наводить С. Вілсон: до ХVІІІ ст. в Англії, хоча й спорадично, хлопчикам давалися жіночі імена: так, у списку солдатів можна було натрапити на такі власні назви, як Ann Gordon, Lucy Weston [19, с. 8].

Причинами активізації використання індивідуальних за статтю імен сьогодні називають зростання феміністичного руху [15] і сексуальну революцію з її нейтралізацією статевої ролі та запереченням гендерних стереотипів [18]. Але, зрозуміло, називання дітей іменами, прийнятими для іншої статі, не перетворює чоловічі імена на жіночі, а жіночі – на чоловічі. Перехід до іншої категорії роду довготривалий. Г. Беррі і А. Харпер, простеживши динаміку іменників США та Об'єднаного Королівства з 1933 по 1979 р., виявили, що, перш ніж стати *unisex*, ім'я зазвичай утрачає свою маскуліність [6]. Після нетривалого невизначеного статусу воно стає жіночим: Courtney, Kim, Lindsay, Meredith. Менша кількість імен переходить із жіночих у чоловічі через стадію *unisex*: Keith, Marty.

Окрім того, стиранню категорії роду сприяють внутрішні й зовнішні запозичення (оскільки не мають родових ознак через свою морфологію) в систему особових імен. С. Гарагуля робить висновок про нейтралізацію родових відмінностей у дериватів залежно від морфологічної структури повного імені: «Стирання родових відмінностей у дериватів повних імен відбувається, головним чином, тільки коли повні імена, від яких утворюються зменшувальні й зменшувально-пестливі форми, мають схожі частини у своїй структурі: Stacey/Stacy < Eustace ч., Anastasia ж» [2, с. 42].

Часто неясність етимології чи престижність сприяють тому, що ім'я починає використовуватися з референтом безвідносно до його статі. За своїм походженням це переважно відтопонімічні або відантропонімічні утворення.

У строкатій за складом групі одностатевих імен відбувається процес утворення варіантів, здебільшого графічних, але також і морфологічних. Найбільш важливим є те, що ці варіанти закріплюються як жіночі імена: Rylee < Riley, Trade < Tracy, Carola < Carol. Віднесеність здійснюється «жіночими» фіналями -ie, -a, за якими жіночі імена протиставляються чоловічим у парах однокорених імен: Alan – Alana, Stephen – Stephanie. Але «жіноче» закінчення стає все більш поширеним серед чоловічих імен. У першій сотні найбільш популярних імен третього тисячоліття – імена Alfie, Charlie, Archie, Jamie. Присутність у списку найбільш популярних імен і згадування їх у словниках указують на перевагу одностатевого імені. Разом із появою варіантів (здебільшого жіночих) це призводить до виникнення нових імен, відзначених за статтю референта.

Ще однією гендерною особливістю британських імен є їх асоціативне сприйняття у соціумі. Соціологами, психологами, лінгвістами було проведено багато експериментів із метою виявити стереотипи імен. Вони доводять, що популярні чоловічі імена мають позитивні асоціації за всіма параметрами: good – bad, strong – weak, active – passive, sincere – insincere, intelligent – dumb, calm – emotional. Популярні жіночі імена мають відносно низький коефіцієнт позитивних конотацій за параметрами activeness, intelligence [13]. Таким чином, гендерний чинник визначає оцінність імені. Стереотипи популярних імен виявляються гендерно забарвленими, тому деякі лінгвісти пояснюють збільшення кількості нетрадиційних та індивідуальних до статі імен мовним антисексизмом – прагненням подолати мовну й концептуальну упередженість проти жінок [11, с. 22]. Не випадково виявлена схильність до частішого називання дівчаток індивідуальними за статтю іменами [15].

Але історичний процес зумовлює зміну як суспільних пріоритетів, так і низки мовних категорій. Проаналізувавши категорію роду в сучасній англійській мові, Дж. Кеплен дійшов висновку, що категоріальною основою роду в англійській мові є «дистанція відчуженості» чоловіків і жінок у суспільстві. Когнітивною основою гендерних відмінностей, закріплених, зокрема, в особових іменах, є відчуження статей, яке базується на соціальному протиставленні чоловіків і жінок.

Найбільш частим прикладом на підтримку цього чинника, на думку Дж. Кеплена, є те, що в телесеріалах чоловіче ім'я мають або негативні героїні, або жінки із сильним характером, які досягли життєвого успіху; жінки-носії таких імен нібито кидають виклик традиційним цінностям суспільства [12, с. 105].

Слушною є думка і Є. Белік, що в сучасній англійській мові характерним є зниження андроцентризму внаслідок переосмислення традиційного розподілу гендерних ролей, що призводить до змін у лексичному складі мови [1]. Аналіз мовного матеріалу дає можливість виділити нам такі види імен, індивідуальних за статтю:

1. Омофон із перевагою кінцевого «у» в чоловічих іменах, «i/ie» у жіночих: Terry і Terri, Johnny і Johnie. Традиційне чоловіче написання змінюється для утворення жіночого імені, отже, якщо жіночий варіант стає популярним, то використання чоловічого імені скорочується.

2. Первинно безстатеві імена, утворені від прізвищ і топонімів: Parker, Morgan.

Таким чином, саме імена-унісекс відіграють значну роль у «приховуванні» біологічної статі їхніх носіїв, що привабливо для жінок, які відчують гендерне стереотипізування за ім'ям, і невідгідне для чоловіків. Соціологи й лінгвісти однак стайні в тому, що індивідуальні за статтю імена більше характерні для жіночого іменника [15].

Очевидно, що, даючи новонародженому подібне ім'я, батьки прагнуть до новизни й оригінальності, хоча в ролі мотиву іноді називають такий: дівчинка може вміти робити те, що роблять хлопчики, тобто чоловіче ім'я дає їй додаткові переваги в «чоловічому» світі. Але тоді жінкам батьки так само нав'язують чоловічі правила, і вони змушені «грати» за ними [8]. Однак у дорослому віці самим носіям таке ім'я, особливо у сполученні з індивідуальним за статтю прізвищем, стає незручним, оскільки за документами людину можуть визначити як особу іншої статі: чоловіка помилково поселити в жіночий гуртожиток, а жінку, наприклад, призвати на військову службу. Подібні історії у соціальних мережах з'являються в дописах від чоловіків і жінок з іменами Ashley, Evelyn, Hilary, Jocelyn, Kerry, Sidney, Vivian та ін. Носії статево невизначених імен можуть відчувати труднощі як із самоідентифікацією, так і в комунікації різного рівня. Численні дослідження підтверджують зв'язок між очікуваним успіхом у виконанні різних функцій у суспільстві й маскуліністю/феміністю імені [10; 16].

Аналіз фактичного матеріалу показує, що виникнення статево індивідуальних імен – це

гетерогенний процес, у зоні якого одні імена майже повністю «змінюють стать», інші розширюють свою референцію за статевою ознакою, і це розширення індивідуальне для кожного імені: наприклад, імена Ashley, Cassidy, Jade, Kerry, Leslie, Reagan, Shannon, Tracy характерні для жінок; імена Alexis, Bailey, Paris, Robin даються переважно жінкам; імена Erin, Addison, Ashton, Jordan, Riley використовуються однаково для представників обох статей; здебільшого чоловічими є імена Cameron, Dakota, Jaden, Logan; Aidan, Chase, Corey, Dylan, Mason, Ryan.

Висновки. Через сприйняття імені людина ідентифікує себе з-поміж оточення, ототожнює власне «Я» з такими категоріями, як стать, соціальна група, культурний простір, релігійна приналежність тощо. Специфіка особового імені полягає у тому, що акт іменування індивіда

передбачає референціальну етимологію власного імені-антропоніма, закріплюючи за ним онтологічні ознаки статі через безпосередню співвіднесеність імені та особи. Межею стирання відмінностей за біологічною статтю є поява індіферентних за статтю імен, зокрема імен-унісекс, джерелом яких є запозичені імена та оніми інших розрядів, здебільшого це топоніми й структурно-модифіковані традиційні імена. У групі статево індіферентних імен з'являються графічні й морфологічні їхні варіанти. Імена-унісекс відіграють значну роль у приховуванні статі свого носія, що часто використовують жінки, аби уникнути упередженого гендерного ставлення за фемінним ім'ям. Виникнення статево індіферентних імен – це тривалий неоднорідний процес розширення референції імені за ознакою статі майже до його повної заміни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белик Е.В. Лингвокультурологические и гендерные особенности лексики и фразеологии современного английского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2003. 24 с.
2. Гарагуля С.И. Английское личное имя как объект изучения языка, истории и культуры. Белгород : Белгор. гос. технолог. академия строительных материалов, 2002. 144 с.
3. Пак С.М. Ономастикон как объект филологического исследования (на материале американского дискурса XIX–XX вв.) : дис. ... д-ра филол. наук. Москва, 2005. 366 с.
4. Попкова Е.М. Категория рода в современном английском языке: лингвистический и социокультурный аспекты : дис. ... канд. филол. наук. Орехово-Зуево, 2005. 167 с.
5. Alford R. Naming and Identity. *A Cross-cultural study of personal naming practices*. New Haven : HRAF Press, 1988. 190 p.
6. Barry H.B. Three last letters identify most female first names. *Psychological report*. 2000. № 87(1). P. 48–54.
7. Barry H. The Majority of Female First Names Ended in A or E Throughout the Twentieth Century. *Gender Roles*: Ed. J.W. Lee. Nova Science Publishers, Inc., 2005. P. 117–143.
8. Brylla E. Female Names and Male Names: Equality between the sexes. *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*. 2001. York University. URL : <http://hdl.handle.net/>.
9. Cassidy K.W. Inferring gender from general name phonology. *Journal of Experimental Psychology*. 1999. № 128. P. 362–381.
10. Cotton J. The «name game»: affective and hiring reactions to first names. *Journal of Managerial Psychology*. 2008. Vol. 23. Issue I. P. 18–39.
11. Cox J. *The Perfect Name: A Step-by-step Guide to Naming Your Baby*. Barnes & Noble Publishers, 2004. 413 p.
12. Kaplan J. *The Language of Name*. N.Y. : Simao & Schuster, 1999. 256 p.
13. Laning C. *Faire Names for English Folk: Late Sixteenth Century English Names*. URL: www.s-gabriel.org/name.
14. Lieberson S. *A Matter of Taste*. New Haven, CN: Yale University Press, 2000. 340 p.
15. Lieberson S. The instability of androgynous names: The Symbolic Maintenance of Gender Boundaries. *The American Journal of Sociology*. 2006. № 105. P. 1249–1287.
16. Mehrabian A. Characteristics attributed to individuals on the basis of their first names. *Genetic, Social and General Psychology*. 2001. № 27(1). P. 59–88.
17. Redmonds G. *Names and History: People, places and things*. G-Redmonds Hambledon and London, 2004. 256 p.
18. Slovenko R. Unisex and cross-sex names. *The Journal of Psychiatry & Law*. 1986. № 249. P. 249–256.
19. Wilson S. *The Means of Naming: a Social and Cultural History of Personal Naming in Western Europe*. London: Urban Libraries Council Press, 1998. 402 p.